

KAKO MED POMANJKANJEM PRITI DO KAVE

Članek je povzet po seminarski nalogi Pomanjkanje kave v Jugoslaviji v osemdesetih letih 20. stoletja, ki sem jo naredila in zagovarjala pri dr. Rajku Muršiču. Problemu pomanjkanja kave sem se posvetila iz enega zornega kota, in sicer sem kot vir uporabila časopise in revije iz tistega časa.¹ Temo sem nato obdelala kronološko, začela sem z letom 1978. Izbrala sem predvsem načine in sredstva, ki so jih uporabili posamezniki, da so prišli do kave. Kajti nihče se ni sprijaznil s tem, da ne bo mogel piti kave in je bil pripravljen žrtvovati marsikaj, samo da bi lahko zaužil skodelico ali dve prave, turške kave na dan. Kava je postala zelo cenjeno blago. Tako cenjeno, da jo je vsak moral imeti; tako ali drugače.

Pojav kave na Balkanu sega v 16. stoletje. To je bil čas turške ekspanzije in skupaj s turško vojsko je prišla tudi kava, ki se je hitro razširila po Balkanu. Muslimansko prebivalstvo jo je takoj sprejelo za svojo pijačo, balkanski kristjani pa precej kasneje. To lahko povežemo s tem, da je bila kava najprej pijača višjih slojev. Sredi 19. stoletja se je kava v Bosni in Hercegovini razširila med vse sloje (Jezernik 1998, 198–204). V južnoslovenske dežele habsburške monarhije naj bi kava prišla konec 17. oziroma na začetku 18. stoletja, in sicer le v večja mesta ter med višje družbene sloje (Živković 1990, 75–78). Na širjenje kave v te predele je vplivalo odprtje kavarne na Dunaju po letu 1683, ko so Turki drugič oblegali Dunaj (Hamel-Römer-Sagrak, 1991, 176).

Šele po 2. svetovni vojni pa je kava postala pomembna pijača v vseh krajih takratne Jugoslavije in med vsemi sloji (Živković, 1990, 79). Povsod po Jugoslaviji so poznali in pripravljali turško kavo, še posebej pa je bila značilna za Bosno (Lockwood, 1975, 51). Poraba kave je hitro naraščala. Po podatkih službe za tržištvu v tovarni Podravka v Koprivnici je poraba kave leta 1958 znašala 3.201 ton, leta 1977 pa že 34.943 (Delo, 16. 12. 1978, 2). Konec sedemdesetih let pa je začelo kave kar naenkrat primanjkovati.

Začetek krize zaradi pomanjkanja kave

Leta 1978 je odgovornost za preskrbo s kavo prešla na republike in pokrajine. Ker je vsaka republika vodila preskrbo po svoje, se je začel enoten jugoslovanski trg razkrajati. Stalno spreminjanje politike glede uvoza kave je bilo tudi osnovni vzrok za pomanjkanje kave (vprašanje uvoza, uvoznih carin in dajatev, prometnega davka, maloprodajnih cen kave, zagotovitve deviz za kavo). Nesoglasja med zveznimi organi,

uvozniki in predelovalci kave so vplivala na ceno kave, ki je nenehno naraščala. Vsako pošiljko kave, ki je prišla v trgovine, so ljudje dobesedno razgrabili, uvozniki pa niso mogli takoj zagotoviti nove pošiljke, ker je bilo treba najprej zbrati devize. Začarani krog pomanjkanja je bil v osemdesetih letih del vsakdanjika. Primanjkovalo je skoraj vsega; od bencina, pralnih praškov, do južnega sadja, vendar je bila kava tista, o kateri se je največ pisalo in ki se je kljub pomanjkanju našla povsod.

Kriza zaradi pomanjkanja kave je zajela vsa Jugoslavijo, seveda pa niso bili vsi predeli enako prizadeti. S stalnim pomanjkanjem so se ukvarjale Srbija, pa tudi Kosovo, Makedonija, in tudi v drugih republikah je bilo pomanjkanje dokaj pogosto. Slovenija se je kasneje nekako organizirala, v pomoč ji je bila tudi meja z Avstrijo in Italijo. Od začetka se je kriza pojavljala nekajkrat na leto. Kave skoraj praviloma ni bilo ob koncu leta, čeprav je bila vedno obljubljena, pomanjkanje pa se je zavleklo še na začetek novega leta. Med najhujšo krizo pa je kava v trgovine prišla le nekajkrat na leto, pa še takrat je takoj pošla.

Nestabilnost pri oskrbi s kavo je seveda povzročila potrošniško mrzlico. Ljudje so si začeli delati zaloge, saj je vedno obstajala možnost, da kave nekaj časa ne bo. V tem času tudi nihče ni vprašal za kakovost, pomembno je bilo samo to, da kava je (Delo, 13. 11. 1979, 6). Zaradi zalog je bilo treba uvoziti več kave, kot je bila njena dejanska poraba (Šoštarčič, Delo, 9. 1. 1982, 1). V trgovinah so kavo (ko so jo dobili) zaradi večjega nadzora prodajali pri blagajni, in sicer vsakemu kupcu po 20 dekagramov. Nekateri so se seveda znašli in poslali po kavo celo družino (vsak član je dobil 20 dekagramov), in to večkrat (Učakar, Delo, 7. 1. 1982, 8). Seveda niso imeli vsi dovolj časa, da bi bdeli nad trgovinami ter čakali na novo pošiljko kave. To vlogo so ponavadi prevzeli starejši

Vrsta pred mejnim prehodom Fernetiči. Teleks 20. 1. 1983, št. 3, str. 15.

občani, novica o prispeli kavi pa se je hitro širila. Po načelu »Kdor prej pride, prej melje«, se je kava tudi prodajala. Negotovost in neredna dobava kave sta mnoge prisilili v to, da so začeli iskati druge poti in načine, kako priti do kave.

Nakupi v tujini

Rešitev so našli v sosednjih državah, predvsem v Avstriji in Italiji. Obe državi sta izrabili slabo preskrbo v Jugoslaviji in povečali uvoz kave. Tudi cena je bila nižja kot v Jugoslaviji (Podbevšek, Jana, 3. 3. 1982, 11). Jugoslovani so tako drago kupovali devize ali pa so čez mejo nosili dinarje, ki so jih nato poceni kupovali tujci. Kava, ki so jo »uvozili« zasebniki, je bila štirikrat dražja, kot če bi jo uvozila država. Ker pa se ta ni znala organizirati, so bile dolge vrste na mejnih prehodih (Grizila, Jana, 7. 7. 1982, 11). Časopisi so pisali o državni sramoti in kritizirali zvezne organe ter jih pozivali, naj vendar že kaj ukredujejo. Ti so izdajali nove in nove omejitve, ki pa niso ničesar rešile.

Jugoslovani so z nakupi kave v italijanskih, avstrijskih in grških proračunih ustvarili nenačrtovan prihodek, država pa je s tem zgubljala denar in ugled (Delo, 15. 6. 1982, 6). Leta 1980 je lahko posameznik iz tujine prinesel pet kilogramov kave, za katero ni bilo potrebno plačevati carine, že naslednje leto pa samo še kilogram (Delo, 11. 5. 1981, 2). Kmalu so omejili tudi vsoto deviz, ki jo

je posameznik lahko odnesel v tujino, zvišali carino in začeli uvajati najrazličnejše ukrepe. Posledica je bila, da so ljudje skušali kakorkoli pretihotapiti vrečke kave. Tihotapljenje je tako res postalo »nacionalni šport«. Tu seveda ne mislim na prave tihotapce, ampak na večino ljudi, ki je poleg dovoljene količine kave skušala »uvoziti« še kakšen kilogram več ali dva. Ker so imeli cariniki polne roke dela, je obstajala možnost, da si se izognil pregledu. Seveda je bilo treba najprej prestati mučno čakanje na meji, že prej dobro skriti vse presežke, zajeti sapo in pred carinikom narediti čimbolj nedolžen obraz ter imeti po možnosti s seboj otroka, ki ravno v tistem trenutku ugotovi, da je lačen in plane v jok. Najprej pa je bilo treba oceniti carinika, kajti vseh se le ni dalo ukaniti.

Za prevozno sredstvo za pot čez mejo so največ uporabljali avtomobile, pa tudi vlake in avtobuse. Pomembna je bila železniška povezava med Beogradom in Trstom. Vedno polni vlaki so vozili kave in drugih stvari željne Jugoslovane v Italijo in nazaj. Seveda se jim za tako dolgo pot ni splačalo kupiti samo kilogram kave. Viške so skrivali na najrazličnejših mestih. V vagonih so snemali talne in stropne obloge, praznili sedeže, samo da so prišli do prostornih skrivališč, kamor so spravljali kavo. Kavo so skrivali tudi pri sebi, v različnih zavojih (Teleks, 24. 6. 1982, 31). Cariniki so porabili nekaj ur, da so pregledali vlak. Oboroženi z izvijači so pregledali vse prostore, kupeje, stranišča. Povsod so našli

kavo, ki seveda ni pripadala nikomur (Biljanović, Duga, 3. 7.-19. 7. 1982, 19). Tisti, pri katerem so cariniki odkrili kavo, je moral plačati carino. Če denarja ni imel, je kava romala iz vlaka na poseben kup, ki je bil namenjen licitaciji. Na takšnem kupu se je včasih znašla tudi tona kave. Nekateri so skušali kakorkoli zmešati carinike in tako obdržati kavo (Nedanoski, Duga, 24. 4.-8. 5. 1982, 26-27). Jugoslovanske oblasti so sklenile ukiniti šest vlakov, ki so povezovali Trst z Beogradom in Novim Sadom, da bi tako preprečile nezakonito trgovino po železnici. Uradno so sporočili, da jim primanjkuje vagonov. Tržaški trgovci so seveda takoj protestirali, ker so se bali upada prometa (Teleks, 24. 6. 1982, 31). Življenje pa je na to birokratsko potezo odgovorilo po svoje in namesto 200 avtobusov jih je v Trst odpeljalo 500 (Gospodarski vestnik, 18. 6. 1982, 19). Avtobusi, polni jugoslovanskih kupcev, so redno vozili tudi v Avstrijo. Največ denarja so kupci pustili v Gradcu, Celovcu in Beljaku, pa tudi v obmejnih trgovinicah, ki so tisti čas doživljale pravi razcvet. Najbolj znana je bila velika samopostrežnica na mejnem prehodu Šentilj, ki so jo imenovali

¹ Gre za članke in novice, povezane s krizo zaradi pomanjkanja kave, v obdobju od leta 1978 do 1986, v časopisih in revijah: Arena, AS, Borba, Delo, Dnevnik, Duga, Gospodarski vestnik, Jana, Teleks, Vjesnik.

Debela Berta. Blizina mejnega prehoda je bila tisti čas velika prednost, saj se je lahko vedno prišlo do kave, zato pomanjkanje sploh ni obstajalo.

Posamezniki, predvsem upokojnenci, so na primer v Mariboru sedli na avtobus za Šentilj, ki jih je pripeljal do meje. Na drugi strani so kupili vsak po kilogram kave in se vrnili. Tako so lahko s kavo zalagali tudi sorodstvo (Grizila, Jana, 7. 7. 1982, 10).

Tihotapljenje kave

Pomanjkanje kave v Jugoslaviji je mnoge spodbudilo k razmišljanju, kako čim bolje izrabiti nastale razmere in po možnosti tudi kaj zaslužiti. Tihotapljenje s kavo je za nekatere postal glavni vir zaslužka.

Tihotapci so kavo kupovali predvsem v tujini, pa tudi v redni prodaji na jugoslovanskem tržišču, in jo nato prodajali tam, kjer je bilo pomanjkanje. Na jugoslovanski črni borzi je kava dosegala enkrat višje cene, kot so bile v redni prodaji (Podbevšek, Jana, 3. 3. 1982, 11). To se je spremenilo leta 1983, ko je začela cena kave vrtoglavo naraščati. Zaradi dolgotrajnega uvoznega postopka, spremenljivega tečaja dinarja in visokih prometnih davkov je bila kava draga, ne glede na njeno ceno ob nakupu (Šošarič, Delo, 24. 8. 1984, 4). Na visoke cene se je odzvala tudi črna borza, ki se je prilagodila kupcem (Zvizdić, Vjesnik, 2. 10. 1983, 3). Kavo so prodajali po občutno nižji ceni, kot je bila v trgovinah, in posel jim je seveda cvetel.

Tihotapljenje s kavo pa je lahko imelo tudi nepredvidene posledice. V nekem večjem jugoslovanskem mestu je neka gospodinja na črno kupila kilogram kave. Da bi se pohvalila pred sosedi, jih je povabila na skodelico prave kave. To pa je bilo vse, česar so se te ženske spominjale. Nadaljevanje zgodbe so povedali njihovi možje, ko so se vrnili iz službe in našli žene, kako napol nage plešejo in prepevajo. Izkazalo se je, da je bila to posledica tihotapljenja kave in drog (Vasović, Borba, 30. 5. 1982, 9).

S tihotapljenjem so se ukvarjali različni ljudje, od velikih tihotapskih skupin, družin do posameznikov, na najrazličnejše načine, vse pa je seveda vodila želja po zaslužku. Tako so na primer nekatere romske družine vsak dan prestopale mejo na Šentilju. V Avstriji je vsak član družine kupil kilogram kave in se vrnil. Eden izmed njih je nato pazil na kavo v kakšnem grmovju, drugi pa so ta postopek še večkrat ponovili. Tako je lahko družina, tako rekoč legalno, uvozila po nekaj 10 kilogramov kave na dan, ki se je potem preprodajala drugje po Jugoslaviji.

Bolj je bil kraj oddaljen od državne meje, višja je bila cena kave (Grizila, Jana, 7. 7. 1982, 11).

Na mejnih prehodih Ljubelj in Podkoren so se cariniki najbolj bali petkov, kajti tedaj so v domovino prihajali zdomci. Ob petkih je mejni prehod prečkalo tudi do 300 avtobusov in cariniki so jih seveda morali pregledati. Zdomci so kavo skrivali na najrazličnejših mestih po avtobusu, v prtljagi (Arena, 1. 9. 1982, 37). Nekateri zdomci (cariniki so predvidevali, da so to bili tisti, ki v tujini niso bili več redno zaposleni, vendar so imeli status delavca) so vsak teden prihajali v Jugoslavijo. Vsakokrat so s seboj lahko prinesli tri kilograme kave in že zaradi tega se jim je pot splačala. Če so za to kavo plačali 700 dinarjev, so jo v Srbiji in Bosni lahko prodali za 2000 dinarjev (Raztresen, Teleks, 27. 1. 1983, 24-25).

Pomanjkanje kave v Jugoslaviji so izrabili tudi tujci, predvsem Nemci in Italijani, ki prihajali k nam na počitnice. Če jim je kavo uspelo prenesti čez mejo, so lahko počitnikovali precej ceneje, saj so jo lahko brez težav prodali kjerkoli - v kampu, hotelu, pa tudi na ulici. Tudi na jugoslovanskih avtocestah, predvsem na tistih med Beogradom in Skopjem, je cvetela preprodaja s kavo. Tuji avtoprevozniki so namreč ugotovili, kako lahko na račun kave odlično zaslužijo (Đorđević, Arena, 18. 8. 1982, 7). V primeru razkrinkanja je tujce čakala denarna kazen in prepoved vstopa v Jugoslavijo za določen čas (Hojnik - Kovačič, Teleks, 3. 11. 1983, 24).

Drugi načini oskrbovanja s kavo

Poleg potovanja čez mejo je bil močno razširjen tudi drugi način oskrbovanja s kavo: pošiljanje kave po pošti. Ljudje so se znašli ter izrabili mednarodni dogovor o pošiljkah, po katerem je morala pošta izročiti paket tistemu, ki mu je bil namenjen. Ta praksa se je zelo razširila in tako so poštarji samo v Beogradu raznesli tudi do 12 ton kave na dan (Vasović, Borba, 30. 5. 1982, 9). Kavo so si med seboj pošiljali sorodniki, znanci ..., in sicer iz republik, kjer jo je bilo mogoče kupiti, v tiste, kjer je je primanjkovalo. Bolj razširjeno pa je bilo pošiljanje kave iz tujine. Pošiljali so jo sorodniki in znanci, ki so živeli v tujini, nekdo, ki je odšel po nakupih čez mejo, pa je lahko poslal še nekaj kave prijateljem, domov ...

V Trstu so na glavni pošti odprli okence za pošiljanje paketov kave v Jugoslavijo (Biljanović, Duga, 3. 7.-19. 7. 1982, 19). Odlok o uvozu blaga je določal, da se za potrebe gospodinjstva iz tujine lahko uvozi pet kilogramov kave, vendar je bilo skoraj v vsakem paketu le po kilogram kave, ker tako ni bilo treba plačati carine (Čučić, Vjesnik, 29. 5. 1982, 6). Seveda je lahko vsak državljani prejel na dan od 2 do 3 kilogramske pakete kave, za katero mu ni bilo treba plačati niti dinarja niti davkov (Vasović, Borba, 30. 5. 1982, 9). Lahko si mislimo, kakšen zaslužek se je takemu človeku obetal, če je kavo prodal na črni borzi.

Kavo so po naročilu pošiljali tudi tuji trgovci in trgovske hiše (na primer iz Trsta, Gradca, Leibniza, Frankfurta), ki so svoje ponudbe objavljali v jugoslovanskih časopisih in revijah. Pošiljanje kave po pošti jim je pomenilo dodaten vir zaslužka, od poštne pa so imele korist tudi tuje pošte. V Sarajevo je prispelo s pošto približno 2.500 pošiljk na dan, na glavno zagrebško pošto od 1.500 do 1.700 kilogramov kave, v Beograd pa približno pet ton kave. Pošte so se morale znajti, razširjale so svoje zmogljivosti, zaposlovale nove ljudi in skladiščile pakete v najrazličnejših prostorih (Čučić, Vjesnik, 29. 5. 1982, 6). Zaradi pomanjkanja je kava postala privlačna in zaželena tudi kot darilo, na primer kadar se je šlo na obisk, kot zahvala za različne usluge ali ob drugih priložnostih.

Kava je postala tudi vabljiv dobitek na tomboli in pri različnih nagradnih igrah (Grizila, Jana, 7. 7. 1982, 11). Če ljudi nikoli ni zanimalo reševanje križank, jih je prav gotovo nagrada (pet kilogramov kave na primer) prepričala, da so vzeli svinčnik v roke. S kavo se je v tistem času marsikaj doseglo.

Tako so v delovni organizaciji Pliva 17. 12. 1982 organizirali krvodajalsko akcijo. Udeležba teh akcij je bila vedno dobra, vendar je zadnja podrla vse rekorde. Do 7.30 je dalo kri 50 delavcev iz nočne izmene, do 8.30 se jih je prijavilo več kot 100, do poldneva pa jih je bilo prijavljenih že 289. Vsak udeleženec je poleg obroka hrane v znamenje pozornosti dobil bonboniero in 10 dekagramov kave. Čeprav je bilo mnogo udeležencev večkratnih darovalcev, se je Plivi s kavo posrečilo privabiti še tiste, ki so bili bolj neodločni. Drug primer je bila prodaja različnih paketov, v katerih je bila med drugim tudi kava. V neki delovni organizaciji so v paketu prodajali kilogram kave, kilogram limon in 3 kilograme mandarin. Ljudje so

paket plačali, ko pa so ga prišli iskat, so jim postavili pogoje, da morajo poleg paketa vzeti še 5 kilogramov mandarin. Trgovci so se tako želeli znebiti mandarin, ki so se kopičile v skladišču, saj so menili, da bodo ljudje pripravljene kupiti vse, samo da pridejo do kave. Vendar jim ni uspelo, ker je večina takšno ponudbo zavrnila (Crnjaković, Vjesnik, 28. 12. 1982, 3). Lahko pa pomislimo, koliko je bilo ljudi, ki so takšne in drugačne pakete, v katerih je bila med drugim tudi kava, seveda kupovali.

Omenila bi samo še idejo turističnega društva Meljine pri Hercegovnem. Vsakemu gostu so namreč ob prihodu podarili 20 dekagramov kave, prav toliko pa naj bi je dobil tudi ob odhodu (AS, 2. 9. 1983, 5). Lepa vaba za kave željne turiste, kajne?

Uvajanje bonov za kavo

Leta 1983 so začele nekatere občine uvajati bone za določena živila, med drugim tudi za kavo. Zvezni organi in Ustavno sodišče Jugoslavije so uvajanju bonov nasprotovali, vendar se mnoge občine in krajevne skupnosti niso ozirale na to. Poudarjale so, da so v uvedbo bonov privolile zaradi zahtev občanov, ki so tako želeli priti vsaj do manjših količin blaga, ki ga je primanjkovalo. Sarajevo je bilo med prvimi mesti, ki je že decembra 1982 uvedlo evidenčne kartice, s katerimi je lahko vsak občan enkrat na mesec kupil določeno količino olja, sladkorja, pralnega praška, masla in kave. Vsakemu je pripadalo po 20 dekagramov kave. Dogajalo pa se je, da ljudje v svoji trgovini niso mogli kupiti določenih količin blaga »na karte«, ker ga ni bilo, v sosednji trgovini, ki je to blago imela, pa tudi ne, ker je bon veljal samo za eno trgovino. Če je na primer tujec v sarajevski trgovini želel kupiti kavo, je - čeprav so jo imeli - ni mogel kupiti. Jugoslovanski zakoni so sicer predpisovali, da ni dovoljeno zadrževati blaga, če ga ima trgovina na voljo, vendar se na te predpise niso kaj dosti ozirali. V BiH so tudi nekatera druga mesta uvedla bone za določena živila. Prav tako je bilo v Skopju, vendar bonov za kavo niso uvedli iz preprostega razloga: niso mogli zagotoviti kave. V Srbiji so uvedli bone za kavo v 45 občinah. Ponekod so boni povzročili pravo zmedo, ker je prišlo do ponarejanja teh lističev in jih je bilo na trgu bistveno več kot pa blaga. Prihajalo naj bi tudi do špekulacij pri razdeljevanju bonov (Raztresen-Dukić-Potočnik-Repovž, Teleks, 10. 2. 1983, 16-17, 19). V Beogradu so tako bone za kavo dobili tudi otroci (Duga, 26.

2.-12. 3. 1983, 32). V občinah, ki so uvedle bone, je bila v trgovinah ob vsaki pošiljki blaga navzoča policija, kajti pogosto je prihajalo do nesporazumov. Na Hrvaškem so bili boni uvedeni v četrtini vseh občin. Začetno navdušenje za bone je zaradi drugih težav hitro splahnelo. V Arandjelovcu je bilo mogoče za en bon kupiti 100 gramov kave, kava pa je bila pakirana v vrečkah po 150 gramov. Kdor je hotel kupiti kavo, je moral dati dva bona, »ostanka« pa mu niso mogli vrniti. Občani, ki se niso sprijaznili s tem sistemom, kave pač niso dobili (Raztresen-Dukić-Potočnik-Repovž, Teleks, 10. 2. 1983, 18-19).

V naslednjih letih so zvezni organi, uvozniki kave in pražarne skušali zagotoviti zadosten uvoz kave, kar je v tistem času pomenilo približno 50.000 ton na leto. Seveda je do pomanjkanja še vedno prihajalo, problematična pa je bila tudi cena kave. Predelovalci kave so zahtevali višje cene, država pa se ni želela odpovedati visokemu prometnemu davku. Predelovalci so tako kavo večkrat zadrževali v skladiščih, dokler država ni potrdila višje cene. Maloprodajna cena kave je stalno naraščala. Od leta 1977 do 1984 je cena kave narasla 6,9-krat (Zvizdić, Vjesnik, 23. 3. 1984, 4).

Leto 1986 je zaznamovala tropska suša v Braziliji in zelo zmanjšala pridelok kave. Ker je bila Brazilija njena glavna pridelovalka (obvladovala je 30 do 35 odstotkov svetovne proizvodnje kave), se je cena kave na svetovnih borzah ravnala po pričakovani letini v Braziliji. Ko so se pojavile vesti o suši in prepolovljenem pridelku, so se cene kave na svetovnih borzah močno dvignile. Glavni svetovni proizvajalci in potrošniki kave (med njimi je bila tudi Jugoslavija) so bili sicer podpisniki Sporazuma o kavi (ICO), ki naj bi zagotovil razmeroma stabilno ponudbo surove kave na svetovnem trgu in stabilne cene (Koren, Teleks, 6. 2. 1986, 24-25). Brazilija in Kolumbija, največji pridelovalki kave, zaradi manjšega pridelka tega sporazuma nista upoštevali in tako so cene surove kave na svetovnem trgu začele naraščati (Kump, Dnevnik, 21. 2. 1986, 1).

Vse to je seveda vplivalo na ceno kave v Jugoslaviji. Predstavniki pražarn, zvezni organi in vsi drugi, ki so bili povezani s kavo, so na sestanku v Beogradu dali predlog za novo maloprodajno ceno, ki je bila usklajena z gibanjem cen na svetovnem trgu. Da bi ta cena obveljala, bi morala vlada znižati prometni davek na kavo s 100 na 65 odstotkov. Tako cena kave v Jugoslaviji ne bi bila pretirano višja kot v sosednjih državah, to pa bi pomenilo konec množičnega kupovanja kave v tujini

(Koren, Teleks 6. 2. 1986, 24-25).

Pomanjkanja s kavo pa še ni bilo konec, čeprav kasneje ni imelo več takih razsežnosti kot na začetku osemdesetih let. Ljudje so se navadili na potovanja čez mejo in nakup kave je bil aktualen še v devetdesetih letih, čeprav ni bilo več pomanjkanja kave, je bila cena nižja v tujini. Še aprila 2000 sem v trgovinicah na avstrijski strani mejnega prehoda Šentilj videla na kup zložene vrečke kave, pred njimi pa napis: Ugodna ponudba. Lahko si mislim, kako se avstrijskim trgovcem toži po dobrih, starih osemdesetih letih, ko je bila kriza v Jugoslaviji, ki jim je prinesla pravo blaginjo.

V sedemdesetih letih je poraba kave čedalje bolj naraščala. Pitje prave turške kave je bilo razširjeno med vsemi družbenimi sloji. Ideja o enakopravnosti je tako dejansko zajela blago za široko porabo, med drugim tudi kavo. Pili so jo vsi, od snažilk, tajnic, delavcev v tovarnah, kmetov, prodajalcev do sekretarjev, direktorjev. Prava kava ni bila več statusni simbol kot v prejšnjih stoletjih in tudi na začetku 20. stoletja. Ko se je leta 1978 začelo pomanjkanje, se ni bil nihče pripravljen odpovedati kavi. V časopisju so začeli kot nadomestek za kavo propagirati čaj, vendar se je le malo ljudi s tem sprijaznilo. Večina je hotela pravo, turško kavo, in do nje so prišli različno, čeprav je država postavljala še tako težke ovire in čeprav so množice Jugoslovancev v avstrijskih in italijanskih trgovinah pomenile državno sramoto. Nič ni namreč moglo ustaviti ljudi, ki so želeli, tako kot prej, popiti svojo dnevno skodelico črne, turške kave.

Literatura

- HAMEL, Maja, Bela Römer, Mirko Sagrač 1991: Poznavanje robe za ugostitelje: udžbenik za ugostiteljske škole. Zagreb.
 JEZERNIK, Božidar 1998: Dežela, kjer je vse narobe. Prispevki k etnologiji Balkana. Ljubljana.
 LOCKWOOD, William G. 1975: European Moslems. Economy and Ethnicity in Western Bosnia. London.
 ŽIVKOVIĆ, Roko 1990: Kava i zdravlje. Beograd, Zagreb.